

3) мінімальні наслідки для державних фінансів.

Узагальнення досвіду розвинутих країн у сфері державної підтримки банківських систем свідчить про відсутність єдиного ефективного інструменту протидії фінансовій кризі. За визначеними вище критеріями слід оцінювати комплекс заходів із підвищення ліквідності, рекапіталізації, викупу проблемних активів, реструктуризації, надання гарантій, причому в нерозривному зв'язку з монетарною та фінансовою політикою.

Вважаємо, що витрати на протидію наслідкам фінансових криз стають тягарем для бюджету країни, тому першочергова необхідність полягає в розробці механізмів запобігання кризовим явищам у банківській системі. Причому особлива увага повинна бути приділена розробці та затвердженню єдиних стандартів державної допомоги, критеріїв, за якими фінансова установа може претендувати на бюджетні кошти.

Література

1. Barth J. *Banking Systems Around the Globe: Do Regulation and Ownership Affect Performance and Stability?* / James Barth, Gerard Caprio, Ross Levine // *National*

Bureau of Economic Research Prudential Supervision: What Works and What Doesn't. — Chicago: University of Chicago Press. — 2001. — P. 31–96.

2. Laeven L., Valencia F. *Systemic Banking Crises: An Update* / Luc Laeven, Fabian Valencia // *IMF Working Papers.* — June 2012. — 33 p.

3. *Gradual Upturn in Global Growth During 2013/ International Monetary Fund / World Economic Outlook — Update.* — January. — 2013. — 3 p.

4. Laeven L., Valencia F. *Resolution of Banking Crises: The Good, the Bad, and the Ugly* / Luc Laeven, Fabian Valencia // *IMF Working Paper.* — WP/10/146. — Washington, 2010. — 36 p.

5. *Bailing out the banks: reconciling stability and competition: an analysis of state-supported schemes for financial institutions* [T. Beck, D. Coyle, M. Dewatripont, X. Freixas and P. Seabright]. — London: Centre for Economic Policy Research, 2010. — 103 p.

6. *Статистичні дані Європейського союзу Eurostat.* — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: ec.europa.eu/eurostat.

7. Офіційний сайт UK Financial Investments Ltd. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukfi.co.uk>.

8. *Financial assistance in EU Member States.* — [Електронний ресурс]. — Ре-

жим доступу: <http://ec.europa.eu>.

9. Офіційний сайт Європейського стабілізаційного механізму. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.esm.europa.eu/>.

10. *Eurogroup Statement on Cyprus // Documents of the Council of the European Union.* — 25th of March, 2013. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.consilium.europa.eu>.

11. Монетарний огляд за 2008–2012 рр. — [Електронний ресурс] / Національний банк України. — Режим доступу: <http://bank.gov.ua>.

12. Офіційний сайт Фонду гарантування вкладів фізичних осіб. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.fg.org.ua.

13. Мошенец Е. *Вогнать в стресс. Выдержат ли украинские банки возможное ухудшение экономической ситуации?* / Елена Мошенец // *Инвест-газета.* — 2012. — № 46. — 27 ноября.

14. Дані фінансової звітності банків України. — [Електронний ресурс] / Національний банк України. — Режим доступу: <http://bank.gov.ua>.

15. *Moody's withdraws Cyprus Popular Bank's ratings // Global Credit Research of Moody's investors service.* — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.moody.com/>.

Рецензія/

Новий погляд на сучасне і майбутнє теорії і практики нерівноважного глобального розвитку

A new view on the present and future of the theory and practice of imbalanced global development

Кравчук Н. Я. *Дивергенція глобального розвитку: сучасна парадигма формування геофінансового простору.* — К.: Знання, 2012. — 782 с.

На рубежі тисячоліть глобальний розвиток зазнав суттєвих трансформацій. Світ, з одного боку, поступово перетворюється на простір глобальної взаємодії всіх його складових, а з другого, незважаючи на посилення тенденції до синхронізації економічних циклів, зберігається специфіка відтворювальних процесів як окремих країн, так і їх угруповань. І хоча зміна трендів світового розвитку в 2000-х роках в умовах посилення глобалізаційних процесів певною мірою сприяла конвергенції соціально-економічних моделей, загалом не відбулося суттєвої уніфікації націо-

нальних інститутів, які визначають характер економічних і соціальних систем країн і регіонів. Найбільше в минулому десятилітті асиметричність загальносвітового розвитку проявилася в посиленні геополітичного впливу країн, що розвиваються, а також у перерозподілі багатства й економічного потенціалу із Заходу на Схід передусім у країни Східної і Південно-Східної Азії. Сучасна фінансова криза посилила цю тенденцію, поставивши на порядок денний проблему дивергенції глобального розвитку.

Незважаючи на перелом негатив-

них тенденцій у світовій економіці, більшість держав ще довго долатиме наслідки цієї кризи, планета перебуватиме в стані постійних змін та дисбалансів. Поглиблення економічної нерівності, що призводить до соціальної фрагментації, і неадекватності глобального регулювання сучасним викликам залишаються ключовими ризиками для світової економіки, про що, зокрема, йшлося у доповіді Світового економічного форуму “Глобальні ризики – 2012” (“Global Risks – 2012”). Не вирішено також проблему глобальних фінансових дисбалансів, що стосується інтересів

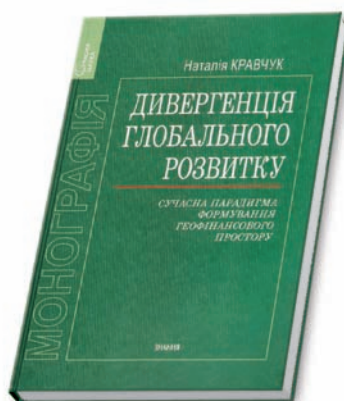
найбільших світових економік – США, Китаю, Японії, ЄС. Ці проблеми зумовлюють необхідність та актуальність дослідження важливої як у науковому, так і в практичному аспекті проблеми нерівноважного глобального розвитку та розробки концепції реструктуризації сучасного геофінансового простору.

Варто зазначити, що останнім часом виходять у світ нові наукові публікації з окресленої проблематики, в яких досліджуються глобальні фінансові дисбаланси, причини і наслідки останньої фінансової кризи. На жаль, науковці розглядають лише технічні, в кращому випадку – емпіричні аспекти. Це, звичайно, необхідно, але ж недостатньо.

І ось нещодавно з'явилася перша, на нашу думку, фундаментальна наукова праця з проблем глобального розвитку і питань формування геофінансового простору, в якій автор робить спробу зазирнути за “ширму” зовнішніх проявів глобальних фінансових негараздів, проникнути в глибинні основи їх походження. Це – книга Наталії Кравчук “Дивергенція глобального розвитку: сучасна парадигма формування геофінансового простору”. В основному праця адресована кваліфікованим читачам – вона наповнена вузькопрофесійними термінами, економічною статистикою, складними рисунками і картосхемами, посиланнями на відомі і маловідомі економістів, але буде корисною і всім, хто цікавиться глобальним розвитком. На основі логічно й чітко розставлених фактів та цифр у ній подано зважену й обгрунтовану оцінку сучасної кризи та окреслено перспективи глобального розвитку. Читач має бути готовий несподівано для самого себе вийти за межі одновимірного сприйняття світу, що характерно для наукових досліджень, побудованих на ідеях “економічного детермінізму”. Йому пропонується поглянути на сучасну глобальну кризу і геофінансову цивілізацію (закодовану під термінами “капіталізм”, “ринкова система”, “сучасна демократія”, “боргова економіка”, “державна загального добробуту” тощо) в іншому ракурсі й вимірі: соціальному, геополітичному, антропологічному, психологічному, морально-етичному.

У короткій рецензії неможливо проаналізувати всі цікаві ідеї та важливі моменти, що містяться у монографії Наталії Кравчук. Тому, репре-

зентуючи монографію читачеві, значимо найоригінальніші та дискусійні проблеми. Аналізуючи актуальні питання дивергенції глобального розвитку в контексті таких його феноменів, як асиметрії і дисбаланси, автор особливу увагу приділяє “двом основним началам дослідницько-предметної сфери політичної економії: ідеалу економічному (проблема продукування економічного багатства) та ідеалу соціальному (проблема його розподілу й економічної свободи людини)” (с. 22). Така позиція науковця – не просто власний погляд на проблему, а одна з визначальних методологічних підвалів, на яких ґрунтується книга. Не обмежуючись лише констатацією проблем, оглядом та критичним аналізом численних теорій, концепцій, доктрин, а також дослідженням тенденцій, процесів та явищ сучасного глобального простору, вчений проектує винесені на роз-

гляд наукової громадськості думки та погляди на прагматику сьогодення. Сповідуючи ідею поєднання “сучасної свідомості та совісті з правдою в економічному житті” (с. 21), Наталія Кравчук засвідчує свою прихильність щодо антропоцентричних принципів економічної науки, зазначаючи, що “неможливо повноцінно досліджувати економічні явища і процеси у відриві від соціології, політології, культурології, антропології, психології, релігієзнавства, етики і т. д.” (с. 22). З огляду на те, що у вітчизняній економічній науці зазначені аспекти висвітлюються нечасто, цю складову вважаємо досить цінною у монографії.

Особливої уваги заслуговує другий розділ – “Методологія реалій та ідеалів глобального розвитку”, в якому автор розмірковує на філософську тему: яка з дихотомічних пар – “глобалізація – конвергенція” чи “асиме-

трії – дисбаланси” є більш суперечливою. Сама постановка такої проблеми відображає існуючі протиріччя і неоднозначність процесів глобалізації, зокрема їх дестабілізуючий вплив на світовий порядок. Водночас науковець розвіює міфи про “глобалізовану ойкумену” (параграф 2.4) й аргументовано показує прірву, що виникає між “глобальною елітою” і “локалізованими аутсайдерами”, в яких “соціальні організми” не витримують процесів глобалізації, корумпуються й руйнуються, створюючи “...кланово-мафіозну світову тіньову економіку” (параграфи 2.3 і 2.4). На основі цього Наталія Кравчук робить невтішний висновок: “Насправді змінюються лише зовнішня оболонка і форми прояву глобальної нерівності, тоді як фундаментальні основи архітектурної конструкції світової фінансової піраміди (у законах і пропорціях перерозподілу світового доходу й дифузії економічної могутності й багатства) залишаються незмінними” (с. 399). Архітектурна конструкція побудованої автором глобальної фінансової піраміди (с. 401) переконливо свідчить про те, що в глобально-центричній економіці не діють принципи еквівалентності й справедливості міжнародного обміну та перерозподілу, а спрацьовує принцип “майнової поляризації глобального суспільства” (с. 400).

Фінансові кризи початку XXI століття (про які йдеться в розділі 3) свідчать, що практика не дочекалася рекомендацій економічної науки, проте чітко визначився теоретичний концепт, згідно з яким “рівновага” втрачає методологічний статус базової константи. В умовах сучасної епохи, яка має ознаки глибинних міжсистемних трансформацій, починає домінувати протилежний принцип – нерівноважного розвитку. Саме в цьому контексті як методологічна альтернатива парадигмі детермінізму пропонується теорія складних нерівноважних систем. Автор переконливо доводить, що в глобальному розвитку лінійність і детермінізм прирідні лише для пояснення спрощених (із багатьма умовностями) випадків, тоді як геофінансовий простір є складною, відкритою і нелінійною системою, здатною до самоорганізації (с. 535). У подальшому викладі синергетична концепція глобального розвитку, що виходить із принципів нелінійності й випадковості, стає загальним правилом функціону-

вання складних гетерогенних нерівноважних систем, закладених в основу більшості процесів самоорганізації геопростору.

Ще одна дискусійна проблема, котра порушується на сторінках монографії, — це майбутнє держави як суспільного інституту, що переживає період політичної трансформації та економічної адаптації до нових умов нерівноважного розвитку (параграфи 5.3 і 5.4). У контексті глобальної фінансової кризи автор ставить питання: яка роль відводиться державі та якою має бути оптимальна модель її поведінки в сучасних умовах глобальних трансформацій? Чи справді глобальна конкуренція означає кінець національної економічної політики та держави добробуту (с. 598)? Незважаючи на широкий науковий дискурс, позиція автора досить чітка й недвозначна: “державна ще тривалий час залишатиметься базовою конструкцією нової глобальної архітектури” (с. 607), але “в умовах сучасного нерівноважного розвитку вона втрачає право на безвідповідальність і не тільки у національному, але й глобальному масштабі” (с. 664).

Безсумнівною заслугою Наталії Кравчук є те, що вона порушила низку гостро дискусійних питань, які лежать у різних площинах глобального розвитку й на різних рівнях інституціональної архітектури геофінансового простору. Незважаючи на багатоаспектність окреслених у монографії проблем, її структура логічна й ретельно продумана. Спочатку автор на теоретико-методологічному рівні розкриває глибинні фундаментальні основи і концептуальні проблеми глобального розвитку, аргументуючи об’єктивний характер його асиметричності, що визначається подвійною логікою — індивідуалізацією та уніфікацією глобальних перетворень. Далі, на основі аналізу численних наукових праць вітчизняних і зарубіжних учених, а також величезного масиву статистичної інформації автор будує геостратегічну матрицю “клубів конвергенції” (параграф 2.3), аналізує соціально-економічні наслідки й інституційно-політичні ефекти асиметрій глобального розвитку (параграф 2.4) і в підсумку констатує зростання геоекономічної могутності “нових гравітаційних центрів” та регіональних лідерів у ролі нових “несучих конструкцій” геопростору.

Велику увагу в монографії приділено концептуалізації глобальних фінансових дисбалансів (розділ 3) та

емпіричному аналізу основних форм їх прояву в умовах нерівноважного розвитку (розділ 4), а також структурно-функціональним дисбалансам у світовій валютній системі. Аргументуючи витоки проблем світової валютної системи на сучасному етапі розвитку, Наталія Кравчук апелює до ретроспективи її еволюції, узагальнює переваги, проблемні аспекти й причини краху кожного з етапів, що в підсумку дає змогу окреслити стратегічні вектори її реформування на сучасному етапі. В монографії обґрунтовано ставиться питання про глобальні фінансові розриви, їх інституціональні та дистрибутивні ефекти; піднімаються проблеми сучасної боргової економіки і боргового тягара геополітики. Спираючись на статистичні розрахунки, науковець переконливо доводить, що світова економіка практично з середини 1980-х років функціонує в дефіцитному режимі й де-факто є борговою — змінюється лише її геополітична структура. Насамкінець Наталія Кравчук апелює до проблем інституційної реструктуризації сучасного геофінансового простору, зокрема розкриває роль держави в умовах глобальних фінансових дисбалансів та її адаптаційні можливості до нових умов глобального розвитку; робить спробу прописати концептуальні засади та перспективи розвитку геофінансового простору, намагаючись відповісти на запитання: яким буде фінансовий ландшафт світової економіки в майбутньому (розділ 5)?

Монографія містить не лише оригінальні ідеї щодо реструктуризації геофінансового простору в умовах нерівноважного розвитку, а й нові погляди на складні процеси глобальних трансформацій. Автор намагається привернути увагу читача до неологічних (можливо, дещо невластивих економічній науці) понять, котрі зароджуються як відповідь на виклики часу, та нових інсталяцій дефініцій, що їх описують. На сторінках монографії зацікавлений читач може прочитати про “фактори гравітації і гравітаційні центри” (с. 181–182), “адаптаційний синдром і стратегію адаптаційного розвитку” (с. 187, 239–244), “кон’юнктурні й циклічні фінансові розриви” (с. 475–476), “світові квазірентні доходи і геоекономічну ренту” (с. 276–277), “глобальну фінансову економіку” (с. 381), “асиметричну структуру глобальної ліквідності” (с. 398–399) та багато ін-

шого. Деякі з цих понять мають визначальний характер, інші стосуються окремих, можливо, навіть технічних моментів, але при цьому не менш важливі. У своїй сукупності вони додають енциклопедичного характеру цьому дослідженню, а від читача потребують переосмислення фундаментальних основ економічної науки на теоретичному і навіть філософському рівні, з урахуванням “революційних змін”, що відбуваються у методологічній культурі сучасної науки.

Без перебільшення можна сказати, що монографія Наталії Кравчук є однією з перших ґрунтовних праць, у якій феномен нерівноважного глобального розвитку розглядається в багатоаспектній сукупності факторів, із акцентом на його антропоцентричному й цивілізаційному вимірі. Ідея автора — аргументовано показати, що будь-які зміни, будь-які трансформації та зрушення в сфері економіки і фінансів є об’єктивними результатами суб’єктивних чинників розвитку — інтелектуального потенціалу особистості й духовно-світоглядних важелів суспільних трансформацій. І, що особливо цінно, головним чинником змін автор вбачає не знеособлені “економічні відносини”, а людину, яка підпорядковує цивілізаційний розвиток меті свого самовідтворення, утвердженню своєї особистості, задоволенню власних потреб та інтересів, причому не лише матеріальних, а й духовних (с. 654).

Книга Наталії Кравчук дає змогу вдумливому читачеві переосмислити нестандартні процеси, почерпнути нові ідеї щодо творчого перегляду ustalених стереотипів, можливо, навіть відмовитися від догматичного трактування цілої низки тез, що часто сприймаються як фундаментальні основи ортодоксальної теорії, вступити в дискусію з автором щодо сценаріїв поточного й майбутнього глобального розвитку. Вважаємо, доцільно розвинути тези заключної частини книги у цілісну концепцію економічного відродження України.

**Євген Панченко,
Yevhen Panchenko**

доктор економічних наук, професор кафедри міжнародного менеджменту Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана.

*PhD, Full Doctor (Economics)
Professor of the Department of International Management of the Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman.*